

KALKINMA, TOPLUM KALKINMASI YÖNTEMİ VE İNSANIN GELİŞİMİ

*Rıfat MİSER**

Giriş

Bir ulusun kalkınmasındaki en önemli bileşen, kuşkusuz insan varlığıdır; onun varolan ve gelişebilecek olan bilgileri, becerileri ve tutumlarıdır. Varolan ve gizil olan "bunlar" geliştirilip kalkınma sürecine katılmadan; bir ulusun maden, orman, toprak, deniz... gibi diğer kaynaklarının gereğince ve yeterince işe koşulabileceği düşünülemez. İnsan kalkınmanın yalnızca nesnesi değil, aynı zamanda öznesidir. İnsan unsurunun kalkınmadaki rolünü gözardı eden herhangi bir kalkınma girişiminin, bir iyi dilek olarak kalması ve başarısızlığa uğraması kaçınılmazdır.

Eğer böyleyse, bir ulusal-bölgesel kalkınma girişiminin yanıt vermesi gereken ilk soru, 'insan gelişiminin ve onun kalkınmada etkin rol almasının nasıl sağlanabileceği?' olmalıdır.

İnsan gelişiminin, yeterli değil ama herhalde zorunlu önkoşulu eğitimidir. İnsanlar, fiziksel ve toplumsal çevreleriyle, refahlarını, mutluluklarını, sağlıklarını en çoğa çıkaracak yönde etkileşmek için gereksindikleri/ sahip olmaları beklenen bilgi, beceri ve tutumları okul ya da yetişkin eğitimi sistemi içinde kazanırlar.

Kalkınma girişimlerinde etkili olabilen dört güç bulunmaktadır (Weitz, 1965, 225). Bunlar; merkezi hükümetler ve yerel yönetimler, yerel topluluklar, gönüllü örgütlenmeler ve bireylerdir. Herhalde, kalkınma girişimlerinde kamu yönetimi dışında bulunan güçlerin katkısını da almak yararlı ve gereklidir. Toplum kalkınması yönteminin ulusal kalkınma içindeki yeri bu bağlamda değerlendirilmelidir. Toplum kalkınması, yerel toplulukların ve bunları oluşturan

* Doç.Dr. A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Halk Eğitimi Bölümü.

milyonlarca insanın işgücü, yetenek ve özverili çalışmaları ile ulusal kalkınmaya katkı yapmasını sağlayıcı davranışları geliştirmede; ulusal kalkınma girişimlerinin benimsenmesini kolaylaştıran ve artıran bir anlayış yaratmada etkili olabilmektedir (United Nations, 1963, 14).

Geray' ın vurguladığı üzere, "toplum kalkınması sözünü tüm toplumun kalkınması olarak anlayanlar vardır" (1968, 155). Oysa o, ulusal ve bölgesel kalkınma girişimleri ile gerçekleştirilebilecek hedefleri gerçekleştirebileceğini savunmaz. Onun sonul amacı, yerel toplulukların toplumsal ve fiziksel koşullarını iyileştirmek de değildir. Toplum kalkınması, ulusal-bölgesel ya da yerel, kalkınmanın 'olmazsa olmazı' olan insanın gelişimini sağlamaya yönelik kalkınma odaklı bir eğitim yöntemi, süreci ve programıdır.

Toplum Kalkınması Nedir?

Toplum kalkınması, halk eğitimi sistemi içinde yer alan kalkınma odaklı bir eğitim yöntemidir. Katılanların eylem içinde öğrenmesini öngördüğünden bir program olarak; insan davranışlarında yenileşmenin nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin bir anlayışı içerdiğinden bir yaklaşım olarak ve elbette, tüm bunlardan ötürü bir süreç olarak da anılır. Yöntemin süreç, yaklaşım ya da program olarak anılması, yalnızca içerdiği özelliklerden birinin vurgulanması anlamını taşımaktadır.

Toplum kalkınması (community development) kavramı ile vurgulanılan "toplum"; aslında bir toplumun (cemiyet) parçası olan yerel bir topluluktur (cemaat). Bir yerel topluluğu tanımlayan dört özellikten sözedilebilir. Bunlar; biz duygusu, yüz yüze -birincil- ilişkiler ve topluluğun ortak sorunları üzerinde işbirliği ve dayanışmadır. Derecesi -yeğinliği ve yoğunluğu- topluluktan topluluğa farklılaşmakla birlikte, bu üç özelliğe sahip olan ve sınırları belirli bir coğrafi yerleşim üzerinde kalıcı olarak bulunan bir insan kümesi, bir yerel topluluk olarak tanımlanabilir. Böyle bir insan kümesinin üye sayısı da topluluktan topluluğa farklılaşabilecektir; ama yüz-yüze ilişkilerin başathgını değiştirecek kadar çok olamaz. Toplum kalkınmasının hedef kitlesi, köyde ya da kentte yaşayan ama bu özellikleri taşıyan küçük bir yerel topluluktur.

Toplum kalkınmasının vurguladığı "kalkınmaya" gelince: Toplam ulusal gelirden enflasyona vb. bağlı olmayan "gerçek" artış, yani üretimin, gelirin artırılarak ulusal ekonomik durumun iyileştirilmesi büyüme kavramı ile dile getirilir. Gelişme ise bilgide-beceride, kurallarda ve kurumlardaki nitel değişimleri anlatır. Bilgide-beceride ve dolayısıyla teknolojideki değişme üretimin niteliğinde ve niceliğinde değişmeye; kurallardaki değişme, insan-insan ve insan-madde ilişkilerinde değişmeye; kurumlardaki değişme ise işbölümünde

ve işbirliğinde, yani örgütlenmede değişmeye yol açar. Dolayısıyla gelişme, salt üretim ve gelir artışındaki değişmeyi anlatan büyümeyi de içerir; ama ondan farklı olarak toplumsal değişmeleri de.. Gelişme ve kalkınma kavramları oldukça benzerdirler; kalkınma kavramı da teknolojiye, kurallarda ve kurumlarda nitel değişmeleri anlatır. Nitekim Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı da kalkınmayı, "üretim ve dağıtım faaliyetlerindeki yapısal ve örgütsel değişmeleri,.. verimlilik artışlarını ve maharet birikimini, ekonomik ve sosyal kurumlardaki, kurallardaki iyileşmeleri de kapsayan" bir kavram olarak tanımlamaktadır (DPT, 1973, 154). Ama kalkınma kavramı geliştirmekte olan ya da gerikalmış ülkeler için kullanılırken, gelişme kavramının kullanım alanını sanayileşmiş ülkeler oluşturmaktadır (Manisalı, 1982, 2). Gelişme ve kalkınma kavramları arasındaki diğer bir fark ise, gelişmenin uzun dönemde kendiliğinden oluşan bir değişmeye gönderme yapmasına karşın; kalkınmanın, dönüşümün istenen biçimde ve sürede gerçekleşmesi için planlı, kasıtlı bir "karışmayı" içermesidir. "Karışma", hem gelişmenin kendiliğindenliğinin içeriden etkilenmesini, hem de gerektiğinde dış destek alınmasını ifade etmektedir.

İşte toplum kalkınması; yüz-yüze iletişimin kurulabildiği, üzerinde işbirliği ve dayanışma gösterebilecekleri ortak sorunları bulunan; belli bir coğrafyayı kalıcı olarak paylaşan ve bu nedenlerle kendilerine "biz" diyen küçük bir yerel topluluğun; bilgi ve becerilerinde, kurumlarında ve kurallarında 'karışmayla' istedik değişmelerin oluşması sürecidir. Bu süreç Birleşmiş Milletler Örgütü'nce şöyle tanımlanmıştır:

(Toplum kalkınması), küçük yerel toplulukların; içinde buldukları sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları iyileştirmek yönündeki çabalarının; devletin bu yöndeki çabalarıyla birleştirilmesi; bu toplulukların ulusun bütünüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam olarak katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir (Aktaran: Ayhan, 1990, 2).

"Yenileşme yaratma ve insanların yenileşmeye uyum sağlamaları süreci için kullanılan bir yöntem" (Ayhan, 1990, 1) olarak da tanımlanan toplum kalkınmasında yenileşmenin yönü, bir yerel önderin betimlemesi ile; "cahillikten bilgiye, tek kişinin güçsüzlüğünden birliğin gücüne, yoksulluktan varsılığa" doğrudur (Ender, 1971, 252).

Toplum Kalkınması Sürecinde İnsanın Gelişimi

Süreç Nasıl Başlar?

Bir toplum kalkınması etkinliği içinde alan uzmanının temel görevi, sorun sahiplerinin birbirleriyle, sorunlarıyla ve çevreleriyle amaçlı, sorun odaklı

etkileşimlerini artırmak için bir hızlandırıcı rolünü oynamaktır. Alan uzmanı ile içinde çalıştığı toplum arasındaki ilişki, "bağımlı" ya da "için yapmak" ilişkisi değildir; bir yardımlaşma ilişkisidir (Littrell, 1984, 3). Öyleyse sürecin sorumluluğu topluluğa aittir.

Herhangi bir toplum kalkınması etkinliğine topluluğun sorunlarıyla/ gereksinmeleriyle başlanır. Gereksinmeler topluluğun katılımını, katılım topluluğun kaynaklarının işe koşulmasını uyarır. Gereksinmeler, katılım ve kendine yardım, bir toplum kalkınması etkinliğinin düzenleyici kurallarıdır. Şöyleki;

1. Tüm halk eğitimi etkinlikleri gibi, toplum kalkınması çalışmaları da gereksinmelere dayanmalıdır. Ancak diğer halk eğitimi etkinliklerinden farklı olarak burada, topluluğun ortak gereksinmelerine/ sorunlarına yönelinir.

Toplum kalkınması ile ele alınabilecek ortak topluluk sorunları iki tipe ayrılmaktadır:

- Çözümün de yararın da ortak olduğu sorunlar; su şebekesi, kanalizasyon sistemi, okul gibi.

- Çözümün ortak, yararın bireysel olduğu sorunlar; sulama şebekesi, tarımsal mücadele gibi.

Bu düzenleyici kural topluluğun, toplum kalkınması sürecine sorunlarını/ gereksinmelerini tanımlayarak başlamalarını gerektirir.

2. Katılım, süreç içinde "özne" olmak demektir. İnsanlar süreç içinde özneler olarak yer almalıdırlar. Çünkü;

- Kalkınma programlarının hedef kitle üzerinde kalıcı bir etkisinin olması, insanların kendilerine olan güvenlerinin artması, başarı ve başarısızlıklarından öğrenmeleri ancak böylece olanaklıdır.

- En iyi düşünceler sık sık önderlerden değil, halktan gelmektedir. Halk başlatınca önderler onları izleyecektir (Fucimoto, 1992, 19). Bu kaynağın değerlendirilmesi de herkesin özne olarak süreçte yer almasını gerektirmektedir.

- Katılımın anahtarı gereksinmedir. Topluluğun ortak sorunlarına/ gereksinmelerine odaklaşılması üyelerini katılıma güdüler. Ancak; günümüzde kalkınma uzmanları, araştırmacılar ve kalkınma kuruluşlarının tümü, kalkınma

sürecine yerel halkın katılımının önemini kabul etmektedirler; ve fakat, insanların ancak gereksinmeleri ölçüsünde katılacaklarını bunların çok azı anlamış durumdadır (Lackey, 1987, 52). Dolayısıyla gereksinmenin topluluktaki kimlerin gereksinmesi olduğu, önemi ve önceliği katılımı derinden etkileyecektir. Topluluğun, toplum kalkınması sürecine duyduğu en yakıcı ve ele almaya uygun bir sorunla başlayabilmesi; topluluk içindeki bir gücün kendi yararını dayatmasının önlenmesi ancak ilgili herkesin özne olarak süreçte yer aldığı demokratik işleyişle olasıdır.

3. Topluluk, kaynaklarını işe koşmalıdır. Bir kendine yardım süreci olan toplum kalkınmasının en önemli dayanağı; topluluk üyelerinin bilgileri, becerileri ve diğer olanaklarıdır. Yerel topluluklar, kuşkusuz, salt kendi olanakları ile çözemeyecekleri birçok soruna sahiptirler; ama biraraya geldiklerinde yaşayışlarını etkileyen koşulları başlangıçta kestirdiklerinden daha fazla değiştirebilmekte, hem de kamu desteğini daha kolay sağlayabilmekte, daha etkili kullanabilmektedirler.

Gereksinmenin katılımı uyardığı gibi, katılım da topluluğun kaynaklarını işe koşmasını uyarmaktadır. İnsanların ortak sorunlarının çözümüne ilişkin programlar geliştirme fırsatına sahip olduklarında, genellikle onları başarmak için de çalıştıkları ve bu amaçla kaynaklarını işe koştukları sıkca gözlenmiştir.

Süreçte Ne Öğrenilir?

Önce de vurgulandığı gibi, toplum kalkınmasının sonul amacı topluluğun sorunlarını çözmek, gereksinmelerini karşılamak değildir. Bunlar, topluluğun sürece katılımını sağlamanın araçlarıdır. "Süreç, pedagojidir" (Lackey ve Dershem, 1992, 233). Topluluk koşullarındaki iyileşme, sürecin yan ürünleri ve pekiştiricileridir.

Toplum kalkınması, ortak sorunlar üzerinde bir ortak eylem süreci olduğu için, öncelikle topluluk üyeleri arasında bir etkileşimi gerektirir. Bu etkileşim içinde olan şudur (Littrell, 1984, 5-6):

- Pek çok alanda, önceden işbirliği yapmamış insanlarla gönüllü bir temel üzerinde birlikte yer aldıktan sonra inanç ve tutumlarda değişme olduğu gözlenmektedir. Birbirleri hakkında yanlış inanç ve önyargılara bolca sahip olan insanlar biraraya geldiklerinde bu sonuç daha çok gözlenebilmektedir. Bu sonuç birinci veya ikinci toplantıdan sonra oluşmaz. Fakat belli bir zaman dilimi içinde insanlar, insan anlayışına ve gelişmesine engeller oluşturan önyargıların ve yanlış inançların çoğunu yenmeyi öğrenirler.

- Farklı geçmiş öğrenmelerden, ilgilerden ve kültürlerden insanlar biraraya geldiği zaman; onlar bütüne çeşitliliğin zenginliğini getirirler. İşliklerde, tartışma kümelerinde vb.de girdilerin çeşitliliği gelişmenin gizilgücüdür; (hem) çıktılar yalnızca bir veya iki bakış açısından değil çok seslilikten alınır, (hem de farklı geçmiş öğrenmelere sahip her birey bir öğrenme kaynağı işlevi görür.)

- Artan etkileşim her zaman işbirliği üretmez. Pek çok toplulukta bir konunun öne çıkması, topluluğun lehte veya aleyhte kümelere bölünmesine neden olur. Herbiri izlenecek doğru eylem veya çözüme ilişkin bir öneriye sahiptir. Büyük olasılıkla, bir önermeye itiraz eden insanlar itirazları için çok sağlam gerekçelere sahiptirler. İtirazlar üzerine değiştirilen birinci öneri çok sağlam bir öneri haline getirilebilir; çelişen görüşler birleştirilebilir ve bir kalkınma sürecini başlatmak için uzlaşma ve anlayışın ortak temeli geliştirilebilir. Tüm olasılıklara göre, kümeler birbirleriyle etkileşmedikçe birbirlerinin topluluğun durumunu iyileştirmeye dönük çabalarını çok etkili olarak bastıracaklardır.

Toplum kalkınması, topluluk içi etkileşimin yanısıra, toplulukla çevre arasında sorun-odaklı etkileşimleri de gerektirir. Bu etkileşim, çevrede kullanılabilecek hangi olanakların olduğunu anlamaya, elde etmeye veya çevreyi etkilemeye dönüktür.

Katılanlar, gerek topluluk-içi, gerekse çevreleriyle etkileşimleri aracılığıyla bir sorunlarını çözmeye, bir gereksinmelerini karşılamaya yönelirler. Her başarı onların benlik algısının olumlu yönde değişmesine, (biz başardık, başarabiliriz); her başarısızlık ise davranışlarını gözden geçirmelerine yol açar.

Lackey ve Dershem'in alanyazın taramaları (1992, 221-223), bütün bunların sonucunda katılanların şunları öğrendiğini göstermektedir:

- Önyargılarını yenmeyi,
- Çekişmeli bir öneri üzerinde hınçsız ve sataşmasız olarak tartışmayı,
- Farklı düşüncelere ilgi göstermeyi,
- Yerel kaynakların neler olduğunu,
- Kamu ve diğer çevre kuruluşlarıyla ilişki kurmayı,
- Bilgi toplamayı,
- Demokratik kararlaştırmayı,
- Kişisel sorumluluğu,
- Bireyin küme içindeki rolünü,
- Grup dinamiklerini,
- Siyasal güç yapısını,
- Sınırlılıklarını.

Etkileşim içindeki bu öğrenmelere "yaparak-yaşayarak öğrenme" denilmektedir. Ancak, toplum kalkınması süreci içindeki öğrenme bununla sınırlı değildir. Yanısıra, "yetiştirme" ürünü olan öğrenmeler de gerçekleşmektedir. Bu tür öğrenmeler, etkileşimin aracı olan konuya ilişkin öğrenmeleri, yani bir sorunun, gereksinimin kendisine ilişkin öğrenmeleri içermektedir: Bahçivanlık, pazarlama teknikleri, sulama yöntemleri, beslenme gibi.

Türkiye'de Toplum Kalkınması Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Ülkemizde de I.Beş Yıllık Kalkınma Planı ile 1963 yılında başlayan toplum kalkınması uygulamaları 1969 yılında durmuş; III. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ise yöntem bir yana itilmiştir. Bir yana itilmeyi yöntemin başarısızlığının bir sonucu olarak yorumlamak olanaklı değildir. Çünkü, toplum kalkınması uygulamalarına ilişkin değerlendirme araştırmaları onun başarısızlığından değil, başarılarından ve başarısını sınırlayan engellerden sözlemektedir (Miser, 1994, 52-59). Örneğin;

I.Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde başlanan toplum kalkınması uygulamaları II. Beş Yıllık Kalkınma Planında şöyle değerlendirilmektedir.

Toplum kalkınması metot ve ilkelerine göre uygulama yapılan yerlerde, şiddetli bir ihtiyaç olarak duyulan konularda halk ile tartışılarak hazırlanan programlar içinde halk katılımının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, gerekli rehberlik ve sınırlı ölçüde mali yardımlar sağlandığı takdirde halkın harekete geçmeye ve teşkilatlanmaya hazır olduğunu göstermiştir(DPT, 1967, 251).

Bilge'nin Altınözü uygulamasına ilişkin araştırması, uygulamada toplum kalkınması ilkelerine uyulmasının başarıya yol açtığını, değilse başarısız olduğunu ortaya koymuştur (1972, 221-232).

Ablum ve arkadaşlarınca, (1968, 84-102) Ödemiş, Hınıs, Maçka, Altınözü ve Korkuteli ilçelerinde; Geray'ın (1967, 195-203), Bünyan ilçesinde gerçekleştirilen uygulamalara ilişkin değerlendirme araştırmaları da, toplum kalkınmasının Türkiye uygulamaları ile, toplum kalkınmasının amaçlarına koşut olumlu gelişmelerin sağlanabildiğini göstermiştir. Fakat, gerek kamudan gerekse topluluklardan kaynaklanan ve başarıyı olumsuz yönde etkileyen bazı etmenler vardır. Bu etmenleri, Türkiye'de toplum kalkınmasının uygulanamayacağını kanıtı olarak düşünmek olası değildir. Çünkü, bu etmenler toplum kalkınmasının daha başarılı olabilmesi için alınması gereken önlemleri göstermektedir. Başarıyı olumsuz etkilediği gözlenen etmenlerin tümü; örneğin yerel önderliğin

gelişmemişliği, yeniliklere direnme, kamu-topluluk etkileşiminin düşük düzeyi, kamu kuruluşları arasında işbirliği ve eşgüdüm eksikliği gibi etmenler, toplum kalkınmasının gidermek amacıyla olduğu olumsuzluklardır. Oysa yine bu değerlendirme araştırmalarının sonuçları, toplum kalkınması ile bu olumsuzlukların giderilmesinde başarılı olunabildiğini; örneğin, kamu kuruluşları arasında işbirliği ve eşgüdümün artmasında, köylülerin kamu görevlilerine güven duymalarında, kendi sorunları için biraraya gelmelerinde ve sorunlarını tartışmaya başlamalarında, yapılan hizmetleri koruma ve ondan yararlanmada vd. etkili olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla, başarıyı olumsuz etkileyen etmenleri yõteme mal etmek ve yöntemi başarısız saymak olası değildir. Nitekim, DPT'den sonra Köyİşleri Bakanlığı, ondan da İçişleri Bakanlığı'na aktarılan ve Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünün 1967 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na dönmesiyle sahipsiz kalan toplum kalkınması uygulamalarını başarısız sayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı "Köy ve Köylü Sorunu Sektörü Ön Raporu" da; başarısızlığı yönetsel aksaklıklara bağlamış, alınması gereken önlemleri göstermiş ama toplum kalkınması uygulamalarından vazgeçilmesi yolunda imada bile bulunmamıştır (Geray, 1974, 328-330).

1984-1988 yılları arasında Tokat'ın tüm ilçelerinde uygulanan toplum kalkınması çalışmalarını değerlendiren Ayhan, (1990, 11-12) uygulamada bazı toplum kalkınması ilkelerine uyulmamasına karşın;

-Köylerde yapılan işlerin büyük çoğunlukla benimsendiğini,

-Uygulamalara katılma derecesinin yüksek olduğunu,

-Köyün birliği ve dayanışması üzerinde kısmi bir etkisinin bulunduğunu,

-Belli konularda sorunların halk-devlet işbirliğiyle çözümlenebileceği anlayışını geliştirdiğini bulmuştur.

Türkiye'de Toplum Kalkınması Gereksinimi

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının toplum kalkınması uygulamaları ile çözümlenmesini beklediği sorunlar şunlardır (DPT, 1963, 105):

-Tarımsal üretimde beklenen gelişmenin sağlanması,

-Köylünün temel gereksinmelerinin karşılanabilmesine ilişkin hedeflere daha kısa zamanda ulaşılabilmesi için ilgili yatırımlara halk katkısının artması,

-Çeşitli kamu kuruluşlarının köylerde yaptığı büyük harcamalardan daha iyi sonuç alınabilmesi,

-Kentlerde yaratılan iş hacminden daha fazla nüfusun köyden göç etmesinin önlenmesi için, tarım bölgelerinde tarımla ilgili olmayan alanlarda iş yaratılması.

Bu sorunlar, 34 yıl sonra bugün hala ülkemizin gündemindedir. Geçen yıllar içinde kentlerde artan gecekondulaşma ve işsizlik, çevre kirliliği vd. de bunlara eklenmiştir. Bu sorunların halk katılımı olmaksızın çözülemeyeceği düşünülmüyorsa, ülkemizin kalkınma çabalarında katılımcı bir yönetime gereksinme var demektir.

Halk katılımının gerekip gerekmediği sorusu, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) için de geçerlidir. Master Plan, (DPT, 1990, 17-19) insanın gelişimini bölgesel kalkınmanın kritik nitelikteki kaynaklarından biri saymakta ve gelişim sağlanamaz ise kalkınmanın sınırlarını daraltacağını vurgulamaktadır. İnsanın gelişmesi ise eğitimle olanaklıdır. Bu noktada kimin için eğitim, ne için eğitim ve hangi yöntemle eğitim sorularının yanıtlanması gereklidir.

GAP'ın amacı, "bölgesel kalkınmayı sağlamaktır." Bu amacın gerçekleşmesi GAP'ın tümleşik bir proje olarak yürütülmesi ile olanaklı görülmekle birlikte, bölgenin kalkınmasında birincil itici gücün tarım olması beklenilmektedir. Bölgede tarıma girdi veren ve tarımdan girdi alan sanayinin gelişimi, sanayinin gelişimi için gerekli tasarrufun oluşumu, hizmet sektörünün yaygınlık kazanması; kuru tarımdan sulu tarıma geçişin olumlu etkisine bağlı gözükmektedir. Dolayısıyla tarımla uğraşan kırsal yetişkin nüfus, GAP'ın başarısı için belirleyici bir role sahiptir. Bu rolün beklenen biçimde oynanabilmesi, onların kuru tarım üzerine yapılanmış yeterliklerinin sulu tarıma evrilmesiyle olanaklıdır. Fakat bu yeterli değildir. Çünkü bölge, temel geçim kaynağı tarım işçiliği olan çok sayıda topraksız ve az topraklı insanı da barındırmaktadır. Makineleşme ve biyoteknolojinin hızlı nüfus artışıyla etkileşmesi nedeniyle, bölgede çok sayıda insanın tarımdan kopması sözkonusudur. Bölgenin kırsal alanlarında eğitime, sağlığa, beslenmeye, örgütlenmeye, pazarlamaya, içme suyuna, vd. ilişkin duyulan ve duyulmayan pek çok sorun vardır. Bölgede sağlıklı bir tarımsal yapının gelişimi için, sorunları etkileşimli bir bütün olarak ele almak; bir başka deyişle "tarımsal kalkınma" değil, "kırsal kalkınma" anlayışıyla yaklaşmak daha uygun gözükmektedir. Değilse kırsal yetişkin nüfusun bir kesiminin ihmal edilmesi, köysel altyapı ve toplumsal sorunların tarımsal gelişmeyi olumsuz etkilemesi sözkonusu olacaktır. Kırsal kalkınma anlayışı ise yerel kaynakları harekete geçirmeyi, kırsal nüfusun planlama ve karar almaya katılımını en çoğa çıkarmayı, programların yerel gereksinmelere uyum sağlamasında esnekliği, yararlanıcıların gereksinim ve becerileri arasında uyumu, örgütlenmeyi

vurgulayarak kalkınma sürecinde insan unsurunu öne çıkarmaktadır (Hafner, 1987, 88). İnsan unsurunun öne çıkarılması, kalkınmanın doğrudan sunulmak yerine tabandan başlatılmasını gerektirir. Böylece insanlar kendi sorunlarının sorumluluğunu üstlenebilirler ve gelişebilirler; ve ancak böylece kalkınma çabalarına kendilerinden beklenen katkıyı yapabilirler; ve böylece sorunlarından sorumluluk duyma anlayışı ve özgüven gelişebilir ve kalkınma çabalarının sürekliliği sağlanabilir. Değilse herşeyin kamudan beklenilmesi, yatırımların yeterince ve doğru kullanılmaması, onarmak ve geliştirmek için çaba gösterilmemesi sözkonusu olur. Tüm bu nedenlerle GAP'da da katılımcı bir yaklaşımın gerektiği düşünülmektedir. Aslında GAP'a halk katılımının gerektiği düşüncesi konuya ilişkin hemen tüm makale ve bildirimlerde görülmektedir. GAP kapsamında sıkça anılan Tennessee Vadisi Projesi'nin de temel niteliklerinden birisi halk katılımıdır.

Sonuç

Toplum kalkınması, etkinliği yüksek bir öğrenme tarzıdır; çünkü bu süreçte birey salt öğrenmekle kalmaz, öğrenilenleri gerçek durumlara uygulama yeteneği kazanır (Lowe, 1985, 116). Bu nedenle toplum kalkınması, insanın gelişiminde etkili bir yöntemdir. Bir dönem dünyada yaygın olarak uygulanan toplum kalkınması, daha sonraları geliştirilen "yeşil devrim", "tümleşik kırsal kalkınma", "temel gereksinimler" gibi aynı hedefe yönelik diğer yaklaşımlarla bastırılmış, uygulamasındaki yaygınlık azalmıştır. Ancak günümüzde, sonradan ortaya konulan tüm kalkınma yaklaşımları, toplum kalkınması ile geliştirilen ilke ve kavramların , (gereksinmeye dayalılık, katılım, yerel önderlik, kendine-yardım, özgüven gibi) değerini farketmekte ve uygulamalarına katılmaktadırlar. Bu durum, toplum kalkınmasının insan gelişimindeki etkililiğinin dış göstergeleridir.

Ulusal gereksinimlerle topluluk gereksinimlerinin, ulusal-bölgesel kalkınma girişimleri ile yerel girişimlerin örtüşmesine yol açan; topluluk katılımına ve dolayısıyla yaparak-yaşayarak öğrenmeye yol açan toplum kalkınması yönteminin, ulusal kalkınmaya ve kalkınmanın topluluklara ulaşmasına önemli katkısı olabilecektir. Ancak toplum kalkınmasının , toplulukların ve kamunun içinde bulunduğu koşullardan olumlu ve olumsuz yönde etkilenebilen bir yöntem olduğu ve ondan beklentilerin bu koşullara göre oluşturulması gerektiği unutulmamalıdır. Ayrıca toplum kalkınması yönteminin kalkınmaya katkısının olabilmesi, öncelikle ulusal hükümetlerin toplum kalkınmasına onayını ve desteğini gerektirmektedir (Ayhan, 1993, 495).

KAYNAKÇA

Ablum, Bahattin vd (1968). **Toplum Kalkınması**, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, (Teksir).

Ayhan, Serap (1990). "Yerel Yönetimlerin Toplum Kalkınmasındaki Rolü, (Bir Örnek Olay Olarak Tokat Modelinin İncelenmesi)", Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Ayhan, Serap (1993). "Toplum Kalkınmasında Kuram ve Uygulamalar", A.Ü. **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:2, 1993.

Bilge, M.Ayhan (1972). **Uygulamada Toplum Kalkınması, (Altınözü Pilot Projesi)**, TODAİE Yayını, Ankara.

DPT (1963). **Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, 1963-1967**, Ankara.

DPT (1967). **Kalkınma Planı, İkinci Beş Yıl, 1968-1972**, Ankara.

DPT (1973). **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977**, Ankara.

DPT (1990). **Güneydoğu Anadolu Projesi Master Plan Çalışması, Master Plan Nihai Raporu**, Cilt 1, Ankara.

Ender, Halit (1971). "Kamberli Köyünde Kalkınma Çabaları", **Kalkınma Önderleri**, H.Ü. Yayını, Ankara.

Fucimoto, Isao (1992). "Lessons From Abroad in Rural Community Revitalization", **Community Developmnt Journal**, Volum :27, Number: 1, January 1992.

Geray ,Cevat (1968). "Toplum Kalkınmasının Ekonomik ve Sosyal Yönleri", **Sosyal Siyasal B. Konferansı, 19.Kitap**, İstanbul.

Geray, Cevat (1967). **Toplum Kalkınması Deneme Çalışmaları, (Bünyan Örneği)**, A.Ü. SBF Yayını, Ankara.

Geray, Cevat (1974). **Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar, (Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler)**, TODAİE Yayını, Ankara.

Hafner, James (1987). "View from the Willage: Participatory Rural Development in North East Thailand", **The Community Development Journal**, Vol:22, No:2, 1987.

Lackey, Alvin S.;Larry Dershem (1992). "The Process is Pedagogy: What Does Community Participation Teach?" **Community Development Journal**, Volum: 27, Number: 3, July 1992.

RIFAT MİSER

Lackey, Alvin s. (1987). **Why Development Projects Don't Works as Planned:Pitfalls and Solutions** , Worl Academy of Development and Cooperation, Mryland.

Littrel, Donald W . (1984). **The Theory and Practice of Community Development, (A Guide For Practitioners)**, Extension Divison University of Missouri, Columbia.

Lowe, John (1985). **Dünya'da Yetişkin Eğitime Toplu Bakış**, (Çeviren: Turhan Oğuzkan), Unesco Yayını, Ankara.

Manisalı, Erol (1982). **Gelişme Ekonomisi**, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul.

Miser, Rifat (1994). **GAP'a Halk Katılımının Gereği ve Yöntemi**, Ankara.

United Nations (1963). **Community Development and National Development**, New York.

Weitz, Raanan (General Editor) (1965). **Rural Planning in Developing Countries Report On the Second Conference Israel**, Rontledge and Kepm Poul Ltd. London.